

УДК:619:636.2:617.3

МАХСУЛДОР СИГИРЛАРДА БАРМОҚ ВА ТУЁҚ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ЭТИОЛОГИЯСИ ВА УЧРАШ ДАРАЖАСИ.

Мухторов Б.З. – в.ф.ф.д. (PhD)

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, човачилик ва биотехнологиялар университети.

Аннотация. *Сигирларда бармоқ ва туёқ касалликларини келиб чиқишига чорвачилик хўжаликлари биналаридаги зоогигиеник талабларнинг бузилиши, мационнинг этишмаслиги, озиқа таркибида макро ва микро элементларнинг этишмаслиги сабаб бўлиб, касаллик асосан йилнинг баҳор ва қиш ойларида кўпроқ учраши қайд этилди.*

Калит сўзлар. Туёқ деформацияси, пододерматит, тендинит, тендовагинит, артрит, этиопатогенез, микроэлементлар, органик моддалар, бармоқ, туёқ, мацион.

Кириш. Кейинги йилларда юртимизга хориж мамлакатларидан кўплаб маҳсулдорлиги юқори бўлган зотли моллар келтирилиб, масъулияти чекланган ва фермер хўжаликларга тарқатилди. Шунинг алоҳида таъкидлаш лозимки, хориждан келтирилган насли чорва молларини соғлом сақлаш, улардан сифатли ва экологик тоза маҳсулот олиш учун бизнинг минтақамизга ва зоогигиеник талабларга мос молхона, яйраш майдончалари кириш жойларида дезобарьерлар бўлиши керак.

Хориж адабиётларида таъкидланишича, маҳсулдорлиги юқори бўлган сигирларда кейинги 30 йил ичида оёқларнинг дистал қисми касалликлари асосий муаммоларидан бири бўлиб, оқибатда касалланган сигирларнинг 50 % муддатидан олдин сўйилмоқда ва бу хўжаликлар учун катта иқтисодий зарар келтирмоқда. Маҳсулдорлиги юқори бўлган ҳайвонларда туёқнинг шикастланиши жами оёқ касалликларининг 50-60 % ни ёки жаррохлик патологиясининг 14-17 % ни ташкил этади. Кейинги йилларда оёқ касалликлари оқибатида муддатидан олдин ҳисобдан чиқариладиган сигирлар 4-15,3 % ни ташкил этмоқда. Россия ва бошқа хориж мамлакатларида йирик шохли ҳайвонларда оёқ касалликларининг анча кўпайганлиги қайд этилмоқда.

Швеция ва Англияда 74 % ва 55 % ҳайвонларнинг оёқ касалликлари оқибатида сўйилиши қайд қилинган. Веремей Э.И., Журба В.А., (2003) айрим Европа мамлакатларида ҳайвонларнинг ҳисобдан чиқарилишининг асосий сабабларидан бири оёқ касалликлари эканлигини таъкидлайдилар.

Нидерландияда оёқ касалликлари мастит ва бепуштликдан кейин учинчи ўринда туради. Ирландия чорвачилигида илғор технологиянинг киритилиши ҳайвонлар ўртасида оқсашнинг (54 %) ошишига сабаб бўлди. Швецияда оқсаш оқибатида 4 %, Германияда 3 % ва Нидерландияда 2 % дан ортиқ сут берадиган сигирлар ҳисобдан чиқарилмоқда. Кейинги 10-15 йил ичида Жанубий Урал, Россиянинг Челябинск, Курган вилоятлари, Қозоғистоннинг Кустанай вилояти) ферма ва комплексларида сигир сонининг камайишига қарамасдан туёқ шикастланиши 20-50 % га ошганлиги қайд қилинди. Соғин сигирларни бўш

кўйиб сақлашда молхоналардаги полларнинг носозлиги оқибатида оёқларда жароҳатланишлар, тендинит ва тендавагинит, пододерматит, флегмона, панариция, туёқлар деформацияси, туёқ бўғинларининг йирингли яллиғланиши (артритлар) ва бошқа турдаги касалликлар келиб чиқади (Г.С.Кузнецов ва бошқалар 1980, А.Ф.Бурденюк 1976, W.W.Empel et. al 1986).

И.С. Панько, В.А. Лукьянов (2003) маълумоти бўйича ҳар учта сигирдан биттаси туёқ деформацияси ёки оқсаш оқибатида ҳисобдан чиқарилади. Туёқ деформацияси ва унинг касаллиги оқибатида ҳар кунлик сут 3,3-4,5 кг камаяди ва ҳайвонларнинг умумий аҳволи ёмонлашади.

Н.Ш.Давлатов ва бошқаларнинг (1996) маълумотларига кўра, хўжаликларда йирик шохли ҳайвонларнинг 20 фоиздан кўпроғида бўғимларнинг йирингли характердаги патологияси учрайди ва катта иқтисодий зарар келтиради.

А.Я.Батраков (1980) маълумотида кўра оёқ касалликлари сутчилик хўжаликларида соғин сигирларнинг барча юқумсиз касалликларининг 20 фоизини ташкил этади.

Республикамизга хориждан келтирилиб парваришланаётган насли қорамоллар ҳамда улардан олинган авлодларда пододерматитлар, шу жумладан, асептик пододерматитлар кўп учрамоқда. Уларни даволаш ҳамда олдини олиш бўйича қатор илмий тадқиқотлар олиб борилаётганлигига қарамадан, уларга ташҳис қўйиш ва даволаш жараёнида гематологик текширишларга эҳтиёж туғилмоқда.

Тадқиқот объекти ва услублари. Самарқанд вилояти туманларидаги қорамолчилик хўжаликларидаги қорамоллар орасида бармоқ ва туёқ касалликларининг учраш даражасини ҳамда уларни келтириб чиқарувчи этиологик омилларни ўрганиш мақсадида илмий текширишлар олиб борилди.

Юқорида келтирилган маълумотлардан келиб чиққан ҳолда, зотли қорамоллар орасида бармоқ ва туёқ касалликларининг Самарқанд вилояти Тайлоқ туманидаги “Сиёб Шавкат Орзу” чорвачилик ф\х да, Ургут тумани “А.Холиқов” чорвачилик ф\хда ва Пастдарғом тумани “Жўра” чорвачилик ф\х да ,Qashqadaryo viloyati Kitob туманидаги “Palandara chorva” f/x да учраш даражаси ва уни келтириб чиқарувчи омиллар ўрганилди.

Натижалар ва уларнинг таҳлили. Лойиха мавзуси бўйича бир қанча хўжаликларда фасллар бўйича кузатишлар олиб борилди ва жадвал асосида бармоқ ва туёқ касалликларини учраш даражаси текшириб борилди.

Самарқанд вилояти Тайлоқ туманидаги “Сиёб Шавкат Орзу” чорвачилик фермер хўжалигида 2024 йилда 2000 бош қорамоллар клиник текширилганда уларнинг баҳор ойларида 275 бош (14%), ёз ойларида 97 бош (5%), куз ойларида 177 бош (9%) қиш ойларида 123 бош (6%) бармоқ ва туёқ касаллиги билан касалланганлиги ва бу ўртача 168 бошни (8,4%) ташкил қилди.

“Жўра” чорвачилик фермер хўжалигида 2024 йилда 394 бош қорамоллар клиник текширилганда уларнинг баҳор ойларида 49 бош (12 %) , ёз ойларида 18 бош (4,5%) , куз ойларида 23 бош (6%) қиш ойларида 33 бош (5%) ва ўртача 31 бош (7,8%) ҳайвон бармоқ ва туёқ касаллиги билан касалланганлиги маълум бўлди.

Qashqadaryo viloyati Kitob tumanidaги “Palandara chorva” f/x da 2024 йилда 445 бош қорамоллар клиник текширилганда уларнинг баҳор ойларида 129 бош (3%), ёз ойларида 48 бош (11%), куз ойларида 51 бош (11%) қиш ойларида 69 бош (15.5%) бармоқ ва туёқ касаллиги билан касалланганлиги ва бу ўртача 74 бошни (1,5%) ташкил қилди.

Шунга ўхшаш “Аъзам Холиқов” чорвачилик фермер хўжалигида 2024 йилда 58 бош қорамоллар клиник текширилганда уларнинг баҳор ойларида 19 бош (33%), ёз ойларида 6 бош (10%), куз ойларида 9 бош (15,5%) қиш ойларида 13 бош (22%) ва ўртача 12 бош (21%) ҳайвон бармоқ ва туёқ касаллиги билан касалланганлиги маълум бўлди(1-жадвал).

Махсулдор сигирларда бармоқ ва туёқ касаллигини фасллар бўйича учраш даражаси.

1-жадвал.

Т Р	Хўжалик номи	Жами текширил- ган ҳайвон- лар сони	2024 йилда касалланган ҳайвонлар сони ва фонзи									
			Баҳор		Ёз		Куз		Қиш		Ўртача	
			Сони	%	Сони	%	Сони	%	Сони	%	Сони	%
1	“Сиб Шавкат Орзу” ф/х	2000	275	14	97	5	177	9	123	6	168	8,4
2	“Жўра” ф/х	394	49	12	18	4,5	23	6	33	5	31	7,8
3	“PALANDAR A CHORVA” М.Ч.Ж	445	129	3	48	11	51	11	69	15,5	74	17
4	“Аъзам Холиқов” ф/х	58	19	33	6	10	9	15,5	13	22	12	21
5	Жами	2897	472	62	169	30.5	260	41.5	238	48.5	285	54,2

Хулосалар.

1. Текширишлар натижасида махсулдор сигирларда бармоқ ва туёқ касаллигининг келиб чиқишига, уларни сақлаш жойларида зоогигиен талабларнинг бузулиши, мационнинг камлиги, озиқа таркибида микро-макро элементларнинг етишмаслиги ва гиповитаминозлар сабаб бўлар экан.

2. Текширилган 2897 бош ҳайвондан 1139 боши 39.3% бармоқ ва туёқ касаллиги билан касалланганлиги аниқланди. Касалланган сигирларнинг 238 боши (48.5 %) қиш фаслида, 472 боши (62%) баҳор ойларида, 169 боши (30.5%) ёз фаслида ва 260 бош (41.5 %) сигирлар эса куз фаслида касалланганлиги қайд этилди.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Бурденюк А.Ф. Болезни конечностей у продуктивных животных. – К.Урожай, 1976. – 132 с

2. Кузнецов Г.С. Хирургические болезни животных в хозяйствах промышленного типа. Л.: Колос, 1980. 250 с

3.Панько И.С. Деформация копытец у высокопродуктивных коров (Текст) /И.С.Панько, В. А. Лукьяновский с соавт. // Ветеринарных консультант, 2003. №2-10

4. Э.И.Веремей, В А.Журба, В.А. Лапина // Ветеринарный консультант, 2003. -№ 16. – С.10-11

5. Батраков А.Я. Лечение и профилактика незаразных болезней на молочных фермах. - Л.Колос. Ленинградское отд-ние, 1980. - 136 с.

6. Давлатов Н.Ш., Ниязов Х.Б. и Ю.Н.Худоклинова. Ёппасига учрайдиган бўғим касалликларида буқачалар қонининг айрим биокимёвий ўзгаришлари Бозор иқтисодиётига ўтиш даврида қишлоқ хужалик ишлаб чиқаришда самарадорликни ошириш омиллари. - Самарқанд, 1996. - 72 с.

7. Empel W.W., Bezowski P., Rozniatowski I. Uplyw systemu utrzymania intensywnozi zywienia na crestose wystewania schorzen konczyn u 10 odmian bydla biuzyjskiego – Med.weter 1986 N42, N8 P.458-461

17. Mukhtorov, B. Z., & Dilmurodov, N. B. (2021). Pathomorphological changes in poultry pododermatitis in cows. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1679-1683.

18. MUKHTAROV, B. Z., & DILMURODOV, N. B. Some Biochemical Indicators of Blood in Prosperous Cows in Pure Pododermatitis. *JournalNX*, 6(06), 58-62.

19. Yakubov, M. A., Dilmurodov, N. B., Muxtorov, B. Z., & Muxtarov, E. A. (2023). Change of biochemical indicators of blood in putural pododermatitis of productive cows. *Scientific Impulse*, 1(9), 555-562.

20. Mukhtorov, B. Z. (2021, July). Treatment of purulent pododermatitis in productive cows. In *E-Conference Globe* (pp. 246-251).

21. Kuliyeu, B., Eshmatov, G., Bobonazarov, E., Mukhtarov, B., & Akhmedov, S. (2024). Pathomorphological changes in sheep paramphistomatosis. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 95, p. 01042). EDP Sciences.

22. Mukhtorov, B. Z. (2023). Pathomorphological changes in hoofs in pododermatitis puturus in cows. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(12), 351-357.

23. Dilmurodov, N. B., Muxtorov, B. Z., Muxtarov, E. A., & Yakubov, M. A. (2023). Change of biochemical indicators of blood in putural pododermatitis of productive cows. *Ўоғ 619+ 636 кбж 48+ 45 қ18*, 5(7), 268.

24. Muxtarov, B. (2021). The importance of " Al-Fiqh An-Nofo" in solving modern social problems. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1161-1166.

25. Muxtorov, B. Z., & OO, U. (2023). Xorijdan keltirilgan mahsuldorligi yuqori bo 'lgan sigirlarda yiringli pododermatitning keltirib chiqaruvchi sabablar. *Journal of new century innovations*, 28(5), 30-34.

26. Мухторов, Б. З. (2022). Маҳсулдорлиги юқори бўлган сигирларда йирингли пододерматит касаллигини айрим хўжаликларда учраш даражаси. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 411-414.

27. Mukhtorov, B. Z. (2024). Pathomorphological Changes in the Hoofs Of Pododermatitis Puritius in Productive Cows. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 4(5), 579-584.

